

(هنگدانه‌وی شاری واندز له مانی قامچی دا) سه‌دیی سه‌عید واندزی

زرجار له‌میانه‌ی ده‌ق‌کی ماندا، پلوتی مانه‌که‌و کاره‌کته‌رو شو‌نو ئاماره‌کان واقعین و به‌ش‌کن له‌بی‌گرافیای تایبه‌تیانه‌ی ژیان‌ی مانووس له‌وژینگه‌ی تیایدا ژیاوه. هند‌ک جاریش ئه‌و شوناسانه، به‌ره‌می بیرو فه‌نتازیو ئه‌ند‌شه‌سازیی مانووس‌و هنگه‌له‌زه‌مین‌ه‌ی واقع بوونیان نه‌ب‌ت. به‌کو دروست‌کراوی خه‌یا‌ی نووسه‌رن، ئه‌وه‌ی ل‌ره‌دا ب‌خو‌نه‌رگرنه‌گه، چ‌ژومانایه له‌خو‌نه‌وه‌ی ده‌قه‌که. به‌ده‌رله‌وه‌ی ووداوه‌کان له‌کو‌وه‌ سهریان گرتووه. گه‌رچی به‌ش‌وه‌یه‌کی گشتی، هه‌میشه ب‌خو‌نه‌ر ئه‌و مانانه‌ی هنگدانه‌وه‌ی دنیای واقع و ژیان‌ی تایبه‌تی نووسه‌ره‌که‌یه‌تی، پترده‌ب‌نه‌ج‌ی امان و خو‌ندنه‌وه و چ‌ژل‌بینین. به‌وپ‌یه‌ی ده‌مانگ‌تته‌وه زه‌مه‌ن‌ک که‌بووه به‌به‌ش‌ک له‌ابردوو. ئ‌ستا له‌ی نووسین و گ‌ان‌ه‌وه‌کانی نووسه‌ره‌وه پ‌یان ئاشنا ده‌بینه‌وه. مان‌ی(قامچی) * له‌وج‌ره مانانه‌یه، که‌ت‌که‌یه‌که له‌ن‌وان فه‌نتازیو واقع. به‌ش‌ک له‌ووداوه‌کانی ده‌ش‌واقعی بن. ئه‌گه‌رخو‌نه‌وه‌ی ئه‌و‌مانه ب‌خو‌نه‌ران‌ک هه‌رتنه‌ها چ‌ژو مانایه‌کی هه‌ب‌ت، ئه‌وا ب‌من وه‌ک هاوشاریه‌کی (کاروان عه‌بدو‌ا)ی نووسه‌ری مانه‌که، چ‌ژو مانایه‌کی ز‌رت‌ری هه‌یه. چ‌ژه‌تایبه‌تییه‌که‌ی له‌وه‌دایه که‌ده‌زانم مانووس له‌گ‌ان‌ه‌وه‌ی ئه‌و ئ‌ژانه‌ی ا‌بردوو، باسی (ک‌-کام ج‌گه‌و شو‌ن- کام قوتا‌بخانه و شه‌قام- ما ده‌کات). یاخود باسی چ‌زه‌مه‌ن‌ک ده‌کات. مانا جیاوازه‌که‌شی له‌وه‌دایه که‌وه‌ک واندزییه‌ک ئاشنای به‌ش‌کی م‌ژووی په‌روه‌رده‌یی شاره‌که‌م و ئه‌وزه‌برو زه‌نگه ده‌بم که‌به در‌ژایی م‌ژووی قوتا‌بخانه وخو‌ندن لای ئ‌مه، وه‌ک ئ‌گه‌چاره‌یه‌ک ب‌ ف‌ربوون، بوونی هه‌یه.

مان‌ی قامچی گ‌ان‌ه‌وه‌ی ئ‌ژانی مندا‌ی و قوتا‌بخانه‌یی مندا‌ک‌ه (که‌ه‌نگه نووسه‌ر خ‌ی ب‌ت) که‌له‌گه به‌ش‌ک له‌مندا‌ه‌کانی دیکه‌ی شاره‌که‌ی ده‌چنه قوتا‌بخانه. ئیدی هه‌موو ئه‌و سته‌م و ل‌دانانه‌ه‌بینن به‌ده‌ست به‌ه‌وه‌به‌رو مام‌ستا‌کانیان، له‌ما‌ه‌وه‌ش به‌ده‌ست باوک و برا‌گه‌وره‌که‌ی. ووداوه‌کانی ئه‌و‌مانه، له‌سیانه‌ی شو‌ن‌ک‌دا که‌ئویش (شاری واندزو ما‌ی کاره‌کته‌ره‌که‌و قوتا‌بخانه‌یه‌ک)ه‌خ‌ی ده‌بین‌تته‌وه. گه‌رچی به‌در‌ژایی مان‌ه‌که مانووس ناوی قوتا‌بخانه‌که‌نابات. به‌ام ب‌من‌کی هاوشاری مانووس، ناسینه‌وه‌ی ئه‌و قوتا‌بخانه‌یه

له پەراوێزی وهسفی و ئهو ئاماژه ژینگه ییانه ی ئمانووس باس کردوون،
ئەستەم نییه. که ئه ویش قوتا بخانه ی (موژده ی بنه ه تی)یه. ئهو
قوتا بخانه یه، له سه رده می مه لیک فه یسه ی دووهم دروست کراوه. ئهو
قوتا بخانه یه ده که و ته سه ر شه قامی سه ره کی ناو بازار ی واندزو چه ند
هه نگاو کی کورت و که م له (خه رهنده) هوه دووره. که د ئکی قو ه و
که و ته به شی ئه هه با تی شاری واندزو له کا و له کا نه وه ده ست پ ده کات
و له دام نی (سپیلک) و ده روازه ی سه یرانگای (بهره) هوه ک تایی دت.
به شی زری گه ئانه وه ی وودا وه کان له و قوتا بخانه یه. سه رمه د
که کاره کته ری سه ره کی ئمانه که یه، ما ی له نزیک قوتا بخانه که یه و
به ک ئمان کی هه رواز، چه ند سه دمه تر ک له قوتا بخانه که ی دووره. شایه نی
ئاماژه کردنه ئه وشو نه هه مان گه ه و ما ی ئسته قینه ی بنه ما ی
نووسه ری ئمانه که یه.

سه رمه د ئانه ده چ ته قوتا بخانه. له لایه که وه ده که و ته ژر ه حمه تی
دارحه یزه رانه کانی به ئوه به رو مام ستا کانی، له لایه کیشه وه شه پ
فشتنه کانی قوتا بییه کانی ترو عه زه گ و و سه ب. ئه مه و رای قامچییه
هه و اسرا وه که ی با وکی له ما ه وه که هه میشه ب هه ره ه یه کی سه رمه د
له قوتا بخانه و نه و مندا هه کانی ش، سازو ئاماده یه. ئمانووس
توندوتیژی وه ک به ش له پر سه ی په روه رده و ف کرکدنی ئمه،
هه رته نها نابسته ته وه به قوتا بخانه، به کو ما و ک مه گه ش لای
به رپر سیارن. وه ک ده بینین، سه رمه دی پا هوانی ئمانه که هه رته نها
ووبه ووی توندوتیژییه کانی قوتا بخانه ناب ته وه. با وکیشی به هه مان
شه وه ئازاری ده دات. ئهو ئازاردانه له په را وێزی به ناو فربوونه وه
به ته ه ی ت راندنو ت قاندنی هه زاران قوتا بی له قوتا بخانه. که ده ش
سه بای ها و ئمانی سه رمه دی پا هوانی ئمانه که، یه ک ک ب ت له وان.

ئه ویش دوا ی ئه وه ی واز له قوتا بخانه د ن ت، ئیدی ته نیایی و مه راق
ش تی ده که ن و دوا جار ش ت ده ب ت و به سه ب ش ت ده ناسر ت. ئه وسه ب یه ی
وه ک سه رمه د وته نی، چه ندما نگ ک له مه وه به رمم ق کی ئاسایی بوو. به م
دوا جار ش ت ده ب ت. له په را وێزی وودا وه کانی ئمانه که وه، عشقی ن وان
ه یحانه و سه رمه د بوونی هیه. که دوو قوتا بی ها و پ ل یه کترین.
چیر کی ئه م عشقه له سه ره تای مندا ییه کی زو وه وه ده ست پ ده کات و
وه ک هه ئکی درامی له ئمانه که دا در ژ ده ب ته وه تاک تایی
وودا وه کانی ئمانه که. ئمانووس له گه ئانه وه ی عشقی ن وان
ه یحانه و سه رمه د به رده وام ده ب ت، تا سه ره نجام عه زه گ و ی کو ی
ئاغا، ته ماحی ده چ ته ئحانه که تا قانه ی با و کو دایکییه تو
هه ردوو کیشیان پیرو په ککه وته و به سا با چوون. ئه وه ی ئمه مه به ستمانه

ئامازەى پـ بـدەىن لـەو ـــمانە، پـگە و ـــنگدانەوہى شارى
 ـــواندزەلەپەراو ـــزى گ ـــانەوہى ـــووداوہکاندا. بـگومان ـــەموومان
 دەزانىن کە ـــماننووس خە ـــکى شارى ـــواندزە و ـــووداوہکانى ئەو
 ـــمانەش لەژینگەى ک ـــمە ـــایەتى و پەرورەدەى شارى ـــواندز
 سەریانە ـــداوہ. گەرچى بەدر ـــزایى ـــمانەکە، نووسەر بەئاشکرا ناو
 بەش ـــک لە ـــگە و شو ـــن و ژینگەى شارى ـــواندز دە ـــن ـــت. ـــەند ـــکیشیان
 تەنھا ئامازەىەکى ناراستەوخ ـــى پـداون. بە ـــام بـ منى خو ـــنەر
 ناسینەوہى ئەو شو ـــننە ئاسان بوون. تەنھا لە ـــگەى وەسفو
 گ ـــانەوہ و ئامازەکردن، ئیدى دەمزانى ـــماننووس مەبەستى کام
 جـگەو شو ـــنە. لەو ـــوانگەىەشەوہ ئ ـــمە لەم وتارەدا ـــەو ـــدەدەىن پـگەو
 ـــنگدانەوہى ـــواندز لە ـــمانى قامچى لەسەر ئاستەکانى (زمان ـــشو ـــن
 کارەکتەر و کەسایەتییەکان ـــزەمەنى ـــووداوہکان) باس بکەین. چونکە
 بەش ـــکى ـــەرەز ـــرى ـــووداوہکان پەيوەندیان بەوشارەوہ ـــەى. لـرەوہش
 بەجیا پـگەو ئاستى ئەو شو ـــن و کەسایەتییانە دیاردەکەین. ئەوانیش ـــ

یەکەم: ـــوہزارى ـــواندزیان لە ـــمانەکە.

ئەگەرچى بەش ـــوہىەکى گشتى کاروان عەبدو ـــای نووسەر، ئەو ـــمانەى
 بەش ـــوہزارى ـــواندزیان نەنووسیوہ، کەش ـــوہزار ـــکى تایبەتە ولە ـــگەى
 بەش ـــک لە ئامازەکانى گ ـــکردن دەناسر ـــتەوہ، بە ـــام لەگە ـــ ئەمەشدا،
 لەچەندىن جـگەى ـــمانەکە ئەو وشەو دەستەواژە و دەرب ـــینانەمان
 دەکەو ـــتە بەرچاوەکە لەش ـــوہزارى ـــواندزیان بەکار ـــن. ـــەند ـــکیان
 تایبەتن بەو ش ـــوہزارە و ـــەند ـــکى تریشیان گشتین. بە ـــام لەژینگەى
 ک ـــمە ـــایەتىو زمانەوانى شارى ـــواندز بەکار ـــن. بـنموونە
 وشەکانى: (بـرەخزمایەتى ـــاس ـــشە پـقو ـــش ـــبینەوہ ـــارکارى ـــفزەت
 لـوہ نەى ـــو ـــکى ـــیناوہ ـــشتان ـــکارىتە ـــپ ـــلاق ـــیتە ـــت ـــبەگوم
 خوارد ـــاستەم ـــەرەپە ـــى ـــوہ ـــرگ ـــشولکەدار ـــمىز ـــاوہشەدار ـــم لە
 گ ـــلیدا ـــەرەنەکەى ـــخى ـــەدم کردووە ـــیاندام ـــقیت ـــاوى چووە
 پششى ـــسەرىوہکى دى ـــست ـــچى ـــوہاوار ـــخت ـــر
 ک ـــلکەدار ـــاپ ـــاردان ـــبەر تەکەم ـــک ـــاچوون ئەدیکو ـــزەفەر ـــن ـــم
 تەقاند ـــترەق ـــلوخاو ـــومپانى ـــپ ـــش بکا ـــبوختان ـــخووب واتە
 سـنوور ـــمبە ـــەرە واتە دیوار ـــخون واتە نزى ـــک
 بوونەوہ ـــەنىش ـــاقەنى واتە دا ـــما ـــعار واتە شەیتان ـــگوريس
 واتە پەت ـــئەمانە بەش ـــک بوون لەم وشانەى بەز ـــرى لەشارى ـــواندز
 بەکار ـــنو ئ ـــستاش لەگ ـــکردن و نووسین پەى ـــو دەکر ـــن. لە بەر
 در ـــژنە ـــوونەوہى بابەتەکەشمان، ماناو هاوواتای وشەکانمان
 نەنووسیوہو تەنھا ئامازەمان پـکردوون.

دووه م: _ که سایه تیو کاره کتیره کان له ټټ مانه که .

خوځنهر به درټژایي خوځنه وهی ټټ مانی قامچی، گوځ بیستی ناوی چه ندین که سایه تی و کاره کتیر ده بټ. که به شکیان که سایه تی ټټ استه قینه بوونه و به هه مان ناوو پیشه ناسراون له ټټ واندز. به شکیان ه نکه به ره می خه یا ټی نووسر خټی بن. وه ټټ بټ وام وایه ټه مانیش کاره کتیری ټټ استه قینه بوونه. به ټټام ټټ مانووس له ټټ مانه که یدا به ناوو پیشه ی ترده یا ناس ټټت. ټه و کاره کتیرانه به شکیان تا ټه م سا ټانه ی دواتریش له ژیا ندا مابوون. واته هه مان ټه و که سانه ن که ټټ مانووس له ټټ مانه که یدا ناوی ه ټټاون. له ټټره دا ټا مازه یان پټ ده دین:-

* برایمه گځج/ یه کټک بوو له که سایه تییه ناسراوه کانی شاری ټټ واندزو پیاو ټکی قسه خټ شو لوتف شیرین بوو. ټه و چونکه په ککه و ته بوو واته قاچه کانی کاریان ناکرد، بټیه له سهرده سته کانی ده ټټ یشته. به شک ټی که سیان ه ی خټی ده ژیا و دوکانی هه بوو. به و ټټ گه یه شه وه خټ زان ټکی گه وره ی پټ گه یاند. که وه ک خټی له چه ندین کچو کو ټی په ککه و ته پټ که ها توونو ټټ ستا له ټټ واندز دائه نیشن. برایمه گځج له 14-9-1992 کټچی دوا یی کرد. شایه نی ټا مازه کردنه ناوبراو مامی دکتړ (عبدو ټا حسین ټټ واندزی) یه که مام ټټ ستای زمانه له زانک ټی سه لاهه د دین.

* قاسمه قول/ یه کټکی دیکه بووه له که سایه تییه کانی شاری ټټ واندزو دوکانی ورده واک ټی هه بووه. ټه م پیاوه چواروه رزی سا ټټ به جلی زستانه ده بینراو جلی ز ټټری له بهر ده کرد.

* خه لیفه حوس ټن/ یه کټکی دیکه بووه له که سایه تییه کانی ټټ واندز که به تایبه تمه ندی پټ شینی جلو بهرگو قسه کردن ده ناسرایه وه. ز ټټ رجاردا وایان له ده کرد دوعایان بټ بکات. ته نانه ت ټه گهر هه ټه نه بم ده ټټن شیرو جهرگه شی له خټی ده دا.

* ټا غاو عوزه گرووی کو ټی/ له شاری ټټ واندز له و سهرده مه دا ټا غا هه بووه. به ټټام مه رج نییه نووسر مه به سستی هه مان ټه و ټا غایه بټت. له وانه شه مه به سستی ټه و بټت.

* فه ق ټټ شټت/ یه کټک بوو له شټته کانی شاری ټټ واندز. ز ټټر که مدوو بوو. به رده وام حزی له جگهره و خه وتن بوو له به رده م دوکانی کاسبکارانی شار. ناوبراو له سا ټی 2007 کټچی دوا یی کرد.

* عه بدو ټا شټت/ یه کټکی دیکه بوو له شټته کانی شاری ټټ واندز. ټه و له شټته ترسنا که کان بوو. له ز ټټ به ی کاتیش خټی ټټ ووت ده کرده وه. به رده وام ده یگووت (له ټټیده ټټوسی قاره مان) که مه به سستی له ټټدان بووله سه ددامو

به عس. ئه و له مانگی شوباتی 1991 بهرله مانگگ له اپهین کچی دواپی کرد. له ماگ دهژیا له نزیك مهزاری شخ عه بدولعهزیز. * بهگو پیلیس/له مانه که دا چه ند که سایه تییه که له شوهی بهگو پیلیس باسیان ده کریت. له بنه ماگی نووسه ری مانه که شدا، چه ندکه سگ له بنه ماگی پیلیس بوون. ئستا بنه ماگی ماننووس به بهگ ده ناسر له واندر.

* سه ب و سهرمه د/دوو کاره کترو دووها و پی نزیکی یه کتری بوون له قوتا بخانه.

* ره یحانه/شه ویستی سهرمه دی پا هوانی مانه که و ها و پی قوتا بخانه تی.

سایه م/ژینگه و شوینی واندر له مانه که دا.

به در ژایی خونه وهی مان قامچی خو نه ر بهر چه ندان شوینی گشتیو تایه تی، کراوه و داخراو ده که ویت. که هه مووشیان په یوه ستن به جوگرافیای شاری واندر. ئه گهرچی ماننووس له ناوه نانی به شگ له شو نه کان، شوناسی استه قینهی ئه و شو نه نه وه کو خی ئامازه پده دات. به ام له هه ندکی تریان ته نها ئامازه به شو نه که ده کاتو به نادیارى ده یانه ئه وه. به ام بی منی خو نه رو واندریش، ناسینه وهی ئه و شو نه نه ئه ستم نه بوو. لره وهش ئامازه به و شو نه نه ده که ی.

* به در ژایی مانه که، باس له ماگی کاره کتري سهره کی مانه که واته (سهرمه د) ده کریت. که له نو بازار دایه و به کمانگ سهر هه رواز ده چیت. دیاره ئه و شو نه وه ئه و کمانه ش، هه رماون. شایه نی ئامازه کردنه ماگی باوکی نووسه ری مانه که ش (پیشتر له هه مان ئه و شو نه بووه.

* له مانه که دا، قوتا بخانه یه که وهک شوین ده بینین. وه نووسه ر ناوی قوتا بخانه کی نه نووسیوه. به ام ئه و قوتا بخانه یه ئستاش ماوه وخو نندی تدا به رده وامه و ناوی قوتا بخانه ی (موژده) یه و ده که و ته هه مان ئه و شو نه ی له مانه که دا دیاریکراوه. واته نزیك ماگی سهرمه د.

* مزگه وتی باویل ئاغا/ده که و ته کتایی شه قامی گشتی ناوبازا پی واندرزو دواى فراوان کردنی ئه و شه قامه، مزگه و ته که لبرا. ئستا مزگه وتی کی دیکه، به دیزاین کی نو وه له هه مان شوین دروست کراوه ته وه.

* خه رهند/مه به ست ئه و د ه قوه یه که ده که و ته به شی ئه ره باتی شاری واندر و شو نکی جوانو سهرنج اک شو هاوکات ناسراوو به

ترسیشه .

*هه ندرن/مه بهست له شاخی هه ندرنه که ده که و ته ره رهه ا تی و اندزو به سه رخه رهند ده وانن.ت. ئم چیا به 2125م له ئاستی ده ریا به رزه و ناوه کهشی له وه وه ها توو (هه ندرن) واته گاو پچاو پچی زره .

*شخی سه ران/ مه بهست پییری کسه ی (سه ران) ه. ناوی (عه بدولسه مه دئیراهیم محمودئیراهیم) ه و خه کی گوندی (سه ران) ی دئی ئاک یانه. له سا ی 1917 کچی دوایی کردووه. شخی کی یه کجار خواناسو پاکو به دین بووه. ئستاش ب دو عاو نزاو کاتی ته نگانه، له بهری ده پا نه وه. گه ه کی که وت ته ه مان گوند. *به رباخچان/یه ک که له شه قامه ک نه کانی شاری و اندزو که وت ته گه ه کی به رباخچان و له ناوه استی په نجا کانی سه ده ی ابردوودا دروست کراوه. *مه رقه دی عه بدولعه زیز/ ئه میش یه ک که له پیاو چاک و خواناسه کان. ئارامگی که وت ته گه ه کی گه رده گه رد. ب نزاو گیربوونی پا انه وه ژنان ووی ته ده کهن. ئستاش کاتی له ما ی ئمه مندا کی خوشک و براکانم گه شکه ده یگر، که س که نه خ ش ده که و ت، نا ه حه تیو خه م که وومان ته ده کات، دایکم چنگ کی بچووک له گگی سه رگ که ه عه بدولعه زیز ده خاته ناو جام که ئا وه وه ده مان دات. ئستاش زرجار له کاتی نه خشی به منی ده دات و منیش له بهر پگی پیرزی ئه و شخه لای دایکم و سزو میهره بانی ده گه وره کهی ئه و ب من، س و دووی ل ناکه م و ده یخ مه وه.

*گه پانی شاره که م/ مه بهست له گه پانی گه وره ی یاری ته پی پی ناوشاری و اندزه، که ئستاش ماوه و پی ده تر (گه رده گه رد) چونکه که وت ته ئه و گه ه که وه. شوینی ئه و گه ه کهش چونکه (گه رگه رد) بووه، ئیدی پیان و تووه (گه رگه رد) و دوواتریش به پی گه انکاری زمانه وانی ب ته (گه رده گه رد).

چواره م: کات و زه مهن له مانه که دا.

گه رچی به درژیایی مان قامچی، مان نووس هیچ ئا مازه یه کی به زه مهنی ئه و وودا وانه له ووی مژوو، به رواره وه نه کردووه. واته زه مهن ته نها زه مهنی فلاشباک و فیزیکیه نه ک مژوویی. واته کرن لژیای وودا وه کان به ش وهی به دوای یه کداها تن نابینر. به ام ب خوه نه رکی وه ک من، که هاوشاری مان نووسم، گه یستمه ئه و ده ره نجامه ی که زه مهنی نو مانه که له وان سا نانی نیوه ی دووه می په نجا کان ده ست پ ده کات و درژده ب ته وه تا نزیکه ی ک تایی هه فتا کان. ئمه به پی وانینو هه سه نگا ندن و ل کدانه وه ی خ م ب وودا وه کانی نو مانه که. ئیدی نازانم زه مهنه که هه ر ئه و زه مهنه یه، یا خود

جياوازتر؟ له ګڼ تاييدا دهمه و ټا مازه به وه بکهم، که خو ښه کات ټا
ناونيشاني (قامچي) ده که و ټه بهرچاو، ټه نګه بيري ته نها ټا ټه وه
بچ ټه که ټم ټا مانه ته ژييه له ټو ټو ټه يي و سته مکړدن. چونکه باسي
قامچيمان ټا ده کات. به ټام به ټه وانه وه، له پا ټم و ټانه ش،
و ټنه دیکه ي جوان له ټا مانه که دا ده که ونه بهرچاو.

په راو ټز/ ناوي ټا مان (قامچي). نووسيني (کاروان عه بدو ټا). سالي چاپ
2011.

* ټم باب ته له ګڼ ټاري ټا مان ژماره (253) ي ټا ژي
2018-6-5 ټا وکړاوه ته وه...